

Formandens beretning

Ved årsmødet 2023

Af Elof Westergaard

Biskop, formand for Foreningen for Kirkegårdskultur

Ord som "værdighed" og "værdig" bruges i stigende grad i det danske samfund. Værdighed er ikke bare noget, man kan tage for givet. At tale om værdighed er med til at fastholde os såvel på respekten for det enkelte menneske som på det, at vi sammen indgår i et samfund med dets fællesskaber.

Værdighedspolitik i en velfærdsstat

Aarhus Kommune har således en værdighedspolitik.¹ Den indeholder de overordnede pejlemærker og principper for en værdig hjælp, omsorg og pleje til kommunens borgere. Den kendte psykolog Svend Brinkmann underviser og klæder de ansatte på til dette arbejde. Man investerer i at få ansatte til reflektere over, hvordan de i deres arbejde kan møde gamle og syge med menneskelig værdighed.

I et velfærdssamfund bliver spørgsmålet om, at alle skal kunne få et værdigt liv, en stor og vigtig opgave. At blive mødt med værdighed og også professionelt at møde andre med respekt – det forventer vi som borgere.

I forhold til menneskets død optræder ordet "værdig" også ofte. Vi taler også gerne om vigtigheden af, at mennesket kan få en værdig død. En værdig død varierer fra person til person, skriver Sundhedsstyrelsen på sin hjemmeside på platformen "Viden om værdighed".² Det giver mening at give mennesker mulighed for en værdig død og at have øje for livskvalitet og de pårørendes behov.

Jungshoved Kirkegård, fra årsmødet 2023. Foto: Stine Helweg.

Værdige begravelsespladser

Alt det bliver der arbejdet med og er der på fokus på i vores samfund i disse år, ikke mindst inden for den offentlige sektor. Også inden for kirkegårdsområdet tales der om værdighed, og det står rent faktisk allerede i Foreningen for Kirkegårdskulturs formål:

Foreningen for Kirkegårdskulturs formål er at virke for, at kirkegårdens æstetiske, kulturhistoriske og landskabelige værdier bevares og udvikles, så kirkegårdene fremtræder som værdige begravelsespladser.

Man kan spørge, hvad det så betyder? Hvad er en værdig død, og hvad vil det sige, at kirkegårdene fremtræder som værdige begravelsespladser? Er der nogen særlige karaktertræk ved kirkegårdene? Særlige planter og genstande? Bestemte begravelsesformer?

Alarmklokkerne vil ringe hos nogle. Man vil straks lugte ekspertvælde, når der bliver sagt, at det er vigtigt med en værdig død og at skabe værdige begravelsespladser. For hvem har magten til at definere, hvad der er værdigt?

Det beror i et pluralistisk og individualiseret samfund i høj grad på en individuel bedømmelse. Normer og ønsker kan være forskellige.

Det, at værdighed og det, som er værdigt, kan være historisk og foranderligt, gør imidlertid ikke begrebet mindre væsentligt. Værdighed kan ikke blot gøres til intet ved at relativere det.

Den, der har følt sig uværdigt behandlet, ved godt, hvordan man ville have ønsket at være blevet behandlet. Menneskelig værdighed handler dybest set om etik og om vores forhold til hinanden og den verden, vi lever i.

Det stærke fokus på det enkelte menneske i de vestlige samfund gør det naturligvis helt nødvendigt, at der på kirkegårdene her i landet er plads til mangfoldighed, og at vi, som har med kirkegårdsdrift og kirkegårdsudvikling at gøre, udviser imødekommenhed i forhold til de pårørende og omgivelsernes ønsker.

Værdige begravelsespladser er ikke nødvendigvis det samme i dag som for halvtreds og hundrede år siden. Hvad der sømmede sig og passede til kirkegården dengang, gælder ikke alt sammen i dag.

Men det er ikke det samme som, at opgaven med at skabe en ramme om en værdig død og at skabe og udvikle værdige begravelsespladser nu ikke længere er aktuel. Tværtimod! Det er fortsat vigtigt med værdige begravelsespladser, og det er fortsat vigtigt, at vi har øje for menneskelig værdighed i vores samfund og i vores møde med hinanden.

At blive set som dem, vi er

På den ene side er det i dag indlysende, at der skal være plads til det subjektive og det mangfoldige liv, også på kirkegården.

Det ser jeg også, at både kirkegårdsledere, gravere, menighedsråd og kirkegårdsbestyrelser er blevet langt mere opmærksomme på i dag. De fleste af os, tror jeg, har en glæde ved at finde ud af, hvad folk gerne vil have, og søge at imødekomme ønskerne.

Det er vigtigt at være imødekommende. Vi skal være service-mindede og have forståelse for de ønsker, som de pårørende kommer med.

Kommunikationen er vigtig, og ordensregler skal ikke bare være bydeformer. Vi skal gerne byde indenfor og invitere og medinddrage de pårørende og borgerne i sognet i kirkegårdens udvikling.

Alt det sker der heldigvis rigtig meget af i dag. Det er også helt nødvendigt, da vi er i en tid, hvor valget af kirkegården som begravelsesplads ikke bare kan tages for givet. Både kommune og folkekirke skal her kende deres besøgstid. Kirkegården er med lidt andre ord nemlig blevet konkurrenceudsat.

En værdig begravelsesplads er i dag altså for det første karakteriseret ved det, som også er den kristne diakonis anliggende, nemlig at møde mennesker i øjenhøjde og dermed give plads til det særlige ved os i al vores forskellighed. Det gælder både i forhold til de afdødes og de pårørendes ønsker til og valg af gravsted og begravelsesform.

Det almene fælles i en heterogen stat/et heterogent samfund

På den ene side skal der altså være plads til det subjektive og det mangfoldige liv, på den anden side sker det, ligesom i samfundet i øvrigt, inden for en fælles ramme, og her er der også en samtale, som hele tiden må pågå omkring etik. Også her bliver vi nødt til at kunne tale om værdighed og værdige begravelsespladser.

Tiden er også til det, vil jeg påstå.

Den tyske sociolog Andreas Reckwitz, som jeg har henvist til i en tidligere årsberetning, udgav i 2021 den lille bog *Pandemie und Staat*.³ Det er hans refleksioner oven på coronapandemien.

Andreas Reckwitz iagttager, at det er, som om betydningen af samfundet og staten nu er blevet genopdaget. Vi fandt under pandemien ud af, at det er vigtigt med et godt sygehusvæsen og et godt sundhedssystem. Efter årtier med fokus på individualisering og det singulære liv viste det sig som noget vigtigt, at der også er et menneskeligt fællesskab, og at visse problemer, ja kriser, bedst løses i fællesskab.

Andreas Reckwitz skildrer, hvordan samfundet og politikkerne efter 2. Verdenskrig har balanceret mellem at skabe orden og bringe bevægelse. De vestlige samfund prøver nu oven på coronaen at holde fast i en vis regulering, samtidig med at borgernes frihed til at være særegne fastholdes. Staten skal være med til at sikre en vis grundomsorg, afværge ulykker og håndtere kriser, men stadigvæk inden for en liberal ramme.

Som i samfundsudviklingen således også på kirkegården. Døden er et vilkår for ethvert menneske. Døden er tab. Døden bringer sorg og savn. Som pårørende skaber døden krise i vores liv. Og her er det godt i forbindelse med begravelse og valg af gravsted og gravsten at kunne få god vejledning og råd fra ikke blot bedemænd, men også dygtige gravere og kirkegårdsledere, stenhuggere og alle andre, som har med begravelse og kirkegårdskultur at gøre.

Det er min opfattelse, at vi skal være mere bevidste om, hvordan vi i de kommende år netop sammenholder den menneskelige individualitet og den fælles ramme, også på kirkegården.

Jeg ved godt, at nogle hellere vil blive strøet ud over havet, og at natursynet er under forandring, sådan som vi hørte antropologen Cecilie Rubow fortælle om på dette årsmøde. Det kan medføre, at kirkegårde bliver overflødige, og at menneskets optagelse i naturen bliver den primære målestok.

Det tror jeg imidlertid vil være skidt, ikke blot fordi jeg holder af de danske kirkegårde, men også fordi menneskets håndtering af den døde krop, ja hele vores begravelseskultur og dét, vi også i Foreningen for Kirkegårdskultur er forpligtet på – at skabe værdige begravelsespladser – også handler om, hvad det er for et samfund, vi vil leve i.

Når jeg taler om vigtigheden af i de kommende år at sammenholde sansen for de pårørendes ønsker og så den fælles ramme også i døden, så er det, fordi døden for mig at se ikke kun er den afdødes død eller de pårørendes død. Begravelseslovgivningen hjemler, at man skal følge den afdødes ønsker, og samtidig oplever mange præster og bedemænd, at de pårørende også har mange og nogle gange også modsatrettede ønsker i forhold til afdøde. Sådan spændt ud mellem den afdødes og de pårørendes ønsker kan man som begravelsesmyndighed stå i en svær situation. Men hvad om man udvidede perspektivet og gav plads til en endnu større kompleksitet, nemlig den, at man ser den døde i lyset af det fællesskab, som vedkommende har indgået i. Her er kirkegården så oplagt et stærkt fælles rum, som giver plads til minde og erindring hos mange flere end de nærmeste pårørende.

Ét er altså, at man skal behandle den dødes krop med værdighed og ikke kun betragte den døde som et ådsel.

Et andet er, at der skal skabes de bedste og mest værdige rammer for en afsked med den døde. Her er det vigtigt, at de pårørende mødes med venlighed og imødekommenhed, og at der virkelig lyttes. Begravelsesritualet i folkekirken – skal det i den forbindelse siges – kan strækkes meget langt. Det faste i ritualen er lovprisning, jordpåkastelsesordene, fader- og velsignelse. Resten af ritualen er kun vejledende.

Det tredje, som jeg gerne vil tale for, er, at den døde også indgår i et større fællesskab med andre mennesker på et lokalt sted og i et arbejdsfællesskab. Her er der også brug for, at der kan skabes værdige begravelsespladser, dvs. begravelsespladser af kvalitet og værdi for de mange, for samfundets borgere og os alle.

Hvordan vi gør det i en krisetid, ved jeg ikke, men al den snak om kriser bør i alt fald anspore os til at tænke kirkegårds-kulturen bredt. Økonomi og grøn omstilling er vigtigt, men samtidig bør vi virkelig tænke over, hvordan vi lever op til foreningens formål, "så kirkegårdene fremtræder som værdige begravelsespladser".

Noter

Holme-Olstrup Kirkegård, fra årsmødet 2023. Foto: Stine Helweg.

1. "Et værdigt liv", værdighedspolitik_2018-2022_digi_9.pdf (aarhus.dk).
2. "Viden om værdighed", Sundhedsstyrelsen.
3. Andreas Reckwitz, *Pandemie und Staat*, København 2021.

